

УДК 316.4 (477)

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/191-33>**Верховод І.С.**

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри соціоекономіки та управління персоналом,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана;
доцент кафедри управління,
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9176-2574>

Verkhovod Iryna

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman;
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University

НАПРЯМИ АНАЛІЗУ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Повномасштабна війна та невизначеність джерел фінансування створюють численні загрози майбутньому розвитку соціальної сфери в Україні. Наразі видаткова частина бюджету України зосереджена на першочерговому фінансуванні оборонних і військових видатків. Водночас падіння ділової активності внаслідок російської агресії та широкомасштабного вторгнення призводить до зниження надходжень до бюджету та рівня бюджетної спроможності. За цих умов соціальний сектор України не отримує достатнього фінансування і в основному працює за рахунок міжнародних донорів. Складність ситуації зумовлює необхідність ретельного аналізу соціальної сфери з метою визначення найбільш пріоритетних напрямів її розвитку з метою концентрованої використання обмежених ресурсів і зусиль. Метою статті є висвітлення актуальних проблем розвитку соціальної сфери та обґрунтування напрямів її аналізу. У статті проаналізовано рівень життя населення в умовах війни, визначено актуальні проблеми розвитку соціальної сфери України, визначено пріоритетні напрями аналізу соціальної сфери. У статті проаналізовано статистичні джерела Мінсоцполітики, Держстату та Пенсійного фонду України. У дослідженні використано аналітичні та статистико-математичні методи, метод дедукції при виявленні проблем розвитку та систематизації та узагальнення при визначенні напрямів аналізу соціальної сфери. Серед пріоритетних напрямів аналізу соціальної сфери України – аналіз рівня життя населення, аналіз ВВП на душу населення та порівняння динаміки з іншими країнами, аналіз доступу до освіти та медицини, аналіз зайнятості та ринок праці, оцінка соціальної інтеграції, аналіз соціокультурного розвитку як частини соціального життя громадян.

Ключові слова: розвиток соціальної сфери, рівень життя населення, аналіз соціальної сфери.

DIRECTIONS OF ANALYSIS OF THE SOCIAL SPHERE OF UKRAINE IN MODERN CONDITIONS

A full-scale war and uncertainty about the sources of funding pose numerous threats to the future development of the social sphere in Ukraine. Currently, the expenditure side of Ukraine's budget is focused on priority financing of defence and military expenditures. At the same time, the decline in business activity as a result of Russian aggression and large-scale invasion is leading to a decline in budget revenues and the level of budgetary capacity. Under these conditions, the social sector of Ukraine does not receive sufficient funding and generally operates at the expense of international donors. The complexity of the situation necessitates a thorough analysis of the social sphere to identify the most priority areas of its development for the purpose of concentrated use of limited resources and efforts. The purpose of the article is to highlight the current problems of the social sphere development and to substantiate the directions of its analysis. The article analyses the standard of living of the population in the conditions of war, identifies current problems of development of the social sphere of Ukraine, and describes the priority areas of analysis of the social sphere. The article analyses statistical sources of the Ministry of Social Policy, the State Statistics Service, and the Pension Fund of Ukraine. The study used analytical and statistical-mathematical methods, the method of deduction in identifying development problems and systematisation and generalisation in identifying areas of analysis of the social sphere. Among the priority areas of analysis of the social sphere of Ukraine are the analysis of the standard of living of the population, analysis of GDP per capita and comparison of dynamics with other countries, analysis of access to education and medicine, analysis of employment and the labour market, assessment of social inclusion, analysis of socio-cultural development as part of the social life of citizens.

Keywords: development of the social sphere, living standards, analysis of the social sphere.

JEL classification: B55, J08

Постановка проблеми. Сучасний стан розвитку соціальної сфери України багато в чому зумовлений впливом широкомасштабної війни. Критичний стан функціонування соціальних інститутів України ставить питання не так розвитку, як утримання соціальної сфери на рівні, який відповідав стану до широкомасштабного вторгнення. Необхідно відзначити, що

у 2022–2023 роках багато програм розвитку профінансовані закордонними донорами та міжнародними організаціями. Проте наразі все частіше лунають заяви щодо зменшення об'ємів фінансування та фінансової підтримки, що, в свою чергу, в умовах тривалої війни негативно впливатиме на стан соціальної сфери України. Обтяжений воєнними витратами, державний

бюджет України не в змозі наразі забезпечити належне фінансування зростаючих витрат соціальної сфери. Аналіз розвитку соціальної сфери за таких умов спрямований на визначення пріоритетних напрямів, які сформулюють передумови для подальшого розвитку та визначатимуть коло нагальних питань, які потребують невідкладного вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні аспекти функціонування та розвитку соціальної сфери України досліджуються в роботах Е. Лібанової, Г. Лопушняк, Л. Ситара, Р. Скриньковського, М. Кальницької, О. Кравчук, І. Варіс, І. Рябокonia та багатьох інших науковців [1–5; 13]. Але проблеми та напрями аналізу соціальної сфери України в сучасних умовах потребують більш детального висвітлення.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження визначено виділення поточних проблем розвитку соціальної сфери та обґрунтування напрямів її аналізу. Досягнення поставленої мети зумовлює формування таких завдань: проаналізувати рівень життя населення в умовах війни; виділити поточні проблеми розвитку соціальної сфери України; охарактеризувати пріоритетні напрями аналізу соціальної сфери.

Для виконання поставлених завдань використано аналітичні та статистико-математичні методи дослідження, метод дедукції при визначенні проблем розвитку та систематизації й узагальнення при виділенні напрямів аналізу соціальної сфери.

Виклад основного матеріалу дослідження. Останні показники рівня життя населення Міністерство соціальної політики оприлюднило за січень 2022 року (Міністерство соціальної політики, 2022), доповнивши ці дані із додаткових джерел у таблиці 1 представимо зміни у рівні життя населення України протягом 2021–2023 років.

Наведені в таблиці показники свідчать, що реальна купівельна спроможність середньої зарплати та усіх номінальних соціальних стандартів суттєво знизилась за період 2021–2023 рр. Середня заробітна плата 2023 р. забезпечує купівельну спроможність на 11,4% меншу, ніж середня зарплата 2021 р. Реальний розмір мінімальної зарплати на початок 2023 р. дозволяє придбати на 17,7% споживчих благ менше, ніж МЗП, чинна на початок 2021 р. Навіть зростання номінального розміру МЗП на початок 2024 р. до 7100 грн не забезпечило позитивної динаміки її реальної купівельної спроможності: вона менша за купівельну спроможність МЗП початку 2021 р. на 12,8%.

Відповідно, тиск інфляції споживчих цін випереджає як зростання номінальної середньої зарплати, так і підвищення основних соціальних стандартів, зокрема МЗП. При цьому номінальна середня зарплата зростає швидше за розмір МЗП (на початок року), що зумовлює зростання відношення середньої зарплати до мінімальної. Зростання цього відношення (зниження спрощеного індексу Кейтса) означає зростання нерівності оплати праці, що в умовах воєнного часу, на тлі зростання запиту на посилення соціальної солідарності можна вважати небажаною тенденцією, що вимагає спеціальної корегувальної політики: більш оперативне адаптація мінімальної (інституційної) зарплати до зростання вартості життя, навіть якщо обмеження фінансових можливостей бюджету призведе до ско-

рочення диференціації оплати між кваліфікаційними групами працівників.

Відзначимо, що тиск інфляції на купівельну спроможність домогосподарств відображається у індексі споживчих цін агреговано, проте домогосподарства з різними еквівалентними душевими доходами стикаються з різними втратами добробуту через інфляцію. Це зумовлено відмінностями структури споживчих витрат. Видатки найбідніших домогосподарств більш сконцентровані, ніж видатки домогосподарств з вищими доходами і більша частина споживчого бюджету припадає на товари першої необхідності, ціни на які зростають швидше, через слабо еластичний попит. Наприклад, в Україні, частка видатків на харчування в першому децилі на 15–20 в.п вища, ніж у десятому. В результаті, саме найбідніші домогосподарства потерпають від інфляції найбільше.

Скорочення загальних масштабів економічної активності вкрай обмежує і можливості пенсійної системи адекватно реагувати на зростання вартості життя. Як наслідок спостерігаємо у 2023 р. скорочення реальної купівельної спроможності і мінімальної пенсії: на 12,8% порівняно з 2021 р., і середньої пенсії – на 2,9% порівняно з 2021 р.

Критична ситуація щодо фінансування соціальної сфери формується з одного боку – загостренням попиту на програми соціального захисту (через величезні обсяги вимушеної внутрішньої міграції, втрату житла, джерела доходів, поранення і психологічні та ментальні розлади, що вагомо обмежують працездатність), з іншого – скороченням бази оподаткування і зростанням навантаження на бюджет з боку оборонних програм.

Загальні витрати бюджету у реальному вираженні зросли у 2023 р. порівняно з 2021 р. на 50,1%. Проте єдиним чинником такого зростання стали оборонні витрати, що збільшились у 2023 р. у 9,3 рази порівняно з 2021 р. Водночас, фінансування усіх секторів соціальної сфери, що і в 2021 р. було далеким від відповідності суспільним потребам, скоротилось катастрофічно: на потреби освіти – на 38,1%, охороні здоров'я – на 31,7%, соціального захисту та соціального забезпечення – на 8,4%.

Фактично, відбувся радикальний перерозподіл тягаря фінансування соціальних функцій: з бюджету, який залишається джерелом фінансування по вкрай обмеженому колу захищених програм соціального захисту на кошти донорів і міжнародних програм гуманітарної допомоги. Важливо, що незважаючи на апріорі тимчасовий характер такої моделі фінансування, цей період створює передумови для поліпшення якості інститутів розподілу і використання бюджету соціальної сфери, для запозичення кращих світових стандартів ефективності використання бюджетів соціальних програм, розвитку методичного та організаційного забезпечення оцінювання їх суспільних результатів.

Отже, критичний стан зниження реального розміру середньої заробітної плати та середнього розміру пенсії на фоні зростання індексу споживчих цін свідчить про загрозливий стан зниження рівня життя населення в Україні.

Для розуміння поточних проблем розвитку соціальної сфери, необхідно відзначити передумови

Таблиця 1

Рівень життя населення України у 2021–2023 роках

Показники	2021	2022	2023	2024	Показники 2023 р. в цінах 2021 р. (реальні показники для оцінки динаміки за 2021–2023 р.)	Відповідно приріст (+) скорочення (-) реальних показників у 2023 р. порівняно з 2021 р., %
Індекс споживчих цін (у відсотках до попереднього року)	109,4	120,2	112,9	н/д		
Середня заробітна плата штатних працівників, грн	14014	14847	16849,7 (за 3 квартали 2023 року)	н/д	12416,3	-11,4
Мінімальна заробітна плата, грн станом на початок року	6 000	6 500	6 700	7100	4937,2	-17,7
Середній розмір пенсії разом із цільовою грошовою допомогою станом на 1 число кожного кварталу, грн (форма № 5-ПФ – квартальна)	3 507,51 (станом на 01.01.2021)	3 991,53 (станом на 01.01.2022)	4622,59 (станом на 01.01.2023)	5 385,25 (станом на 01.01.2024)	3406,3	-2,9
Мінімальна пенсія, грн	1769	1934	2093	2361	1542,3	-12,8
Рівень забезпечення прожиткового мінімуму (гарантований мінімум) для призначення державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям, грн:						
– для працездатних осіб						
– для осіб, які втратили працездатність, та інвалідів	1 769	1 934	2093	2361		
Прожитковий мінімум (ПМ) в середньому на одну особу в місяць, грн	2 189	2 393	2684	2684	1977,8	-9,6
у тому числі :						
ПМ для працездатних осіб, грн	2 270	2 481	2589	2589		
ПМ для осіб, які втратили працездатність, грн	1 769	1 934	2093	2361		
Співвідношення:						
- середньої заробітної плати до ПМ для працездатних осіб	5,43	5,88	6,27			
- середньої пенсії до ПМ для осіб, які втратили працездатність	1,98 (станом на 01.01.2021)	2,06 (станом на 01.01.2022)	2,21 (станом на 01.01.2023)			

Джерело: розраховано автором на основі [5–11]

розвитку соціальної сфери, які сформувалися станом на 2022 рік. Серед сприятливих умов розвитку, на думку М. Кальницької, доцільно виділити:

1) наявність розгалуженої мережі об'єктів інституційної інфраструктури у сфері освіти, культури, охорони здоров'я, соціального забезпечення, гастрономії, транспорту та зв'язку;

2) наявність інтелектуальних кадрів, освітнього та наукового потенціалу для розвитку соціальної сфери;

3) покращення індексу людського розвитку;

4) збільшення обсягу доходів і грошових витрат населення, скорочення офіційного розриву між багатими і бідними верствами населення, особливо в територіальному аспекті;

5) поступове скорочення населення, яке перебуває за межею бідності;

6) покращення характеристик купівлі населенням споживчих та непродовольчих інвестиційних товарів, соціальних послуг та інше.

Серед несприятливих умов для розвитку соціальної сфери до впровадження воєнного стану виділялися такі фактори:

1) низький рівень ВВП на душу населення;

2) наявність істотних реальних відмінностей у рівні життя багатих і бідних людей;

3) великі обсяги тінізації ринку праці, зайнятості, доходів і витрат населення;

4) високий рівень корупції;

5) нераціональність структури доходів і витрат населення, низький рівень державного фінансування підтримки та розвитку соціальної сфери;

6) зниження тривалості життя, зменшення чисельності населення, звуження освітнього потенціалу;

7) погіршення розвитку та якості функціонування об'єктів соціальної, житлово-комунальної інфраструктури [12, с. 532–533].

Поглиблення проблем розвитку соціальної сфери зумовлює необхідність перегляду напрямів аналізу

соціальної сфери, враховуючи сучасний контекст загального розвитку державних інституцій України, факту перебування у фазі активного воєнного протистояння російським окупантам та збільшенню чисельності незахищених верств населення та осіб, які перебувають у скрутних життєвих ситуаціях.

При цьому аналіз соціальної сфери в Україні доцільно виконувати в наступних напрямках:

1) Аналіз рівня життя населення. Такий аналіз повинен включати комплекс показників, які у сукупності дозволяють порівнювати динаміку рівня життя населення за певний період часу. Так, у таблиці 1 представлено основні показники, які аналізуються Міністерством соціальної політики, а саме:

– Індекс споживчих цін (ІСЦ). Цей показник вказує на зміни в середніх цінах на споживчі товари та послуги за певний період часу та дозволяє визначати реальний рівень середніх виплат, пенсій та заробітної плати.

– Середня заробітна плата штатних працівників. Цей показник вказує на динаміку грошового забезпечення середнього штатного працівника і дозволяє підсумувати його спроможність підтримувати належний рівень життя, освіти та охорони здоров'я тощо.

– Мінімальна заробітна плата. Динаміка цього показника вказує на встановлений державою мінімум оплати праці найманих працівників, а його регуляція має прямий вплив на рівень заробітних плат в країні.

– Середній розмір пенсії. Цей параметр дозволяє аналізувати рівень соціального захисту населення, яке досягло пенсійного віку.

– Мінімальна пенсія. Це встановлена державою соціальна гарантія виплат Пенсійним фондом населенню, яке досягло пенсійного віку. Аналіз її динаміки дозволяє визначати рівень підтримки населення, яке досягло похилого віку.

– Прожитковий мінімум. Це встановлений державою соціальний індикатор для визначення мінімально допустимих матеріальних умов, які необхідні для життя людині, який виражений у сумі грошей, що враховує витрати на харчування, одяг, житло, медичне обслуговування, освіту та інші базові потреби. Прожитковий мінімум є ключовим елементом соціальної політики, оскільки визначає мінімальний рівень доходу, який гарантує базовий рівень життя. Цей показник дозволяє виконувати аналіз у розрізі різних категорій населення (працездатні особи, особи, які втратили працездатність, інваліди, пенсіонери тощо). При виконанні аналізу необхідно враховувати, що цей показник використовується як база для встановлення розмірів соціальних виплат, мінімальних заробітних плат, пенсій та інших видів соціальної підтримки. Підтримка населення на рівні прожиткового мінімуму є однією з головних пріоритетів соціальної політики для забезпечення гідного життя громадян держави.

– Співвідношення заробітної плати та пенсії до прожиткового мінімуму. Аналіз цього показника дозволяє узагальнювати висновки щодо фінансового стану населення та його динаміки.

При цьому для розуміння реального стану рівня життя населення доцільно показники середнього рівня заробітної плати та пенсії додатково аналізувати у доларах за середньорічним курсом НБУ.

Базою проведення даного напрямку аналізу є інформація Міністерства соціальної політики та Державною служби статистики, показники НБУ.

2) Аналіз ВВП на душу населення, порівняння із іншими країнами. Даний напрям аналізу дозволяє аналізувати розвиток соціальної сфери у контексті оцінки економічного розвитку країни та розподілу економічного благополуччя серед громадян. В той час як порівняння із іншими країнами дозволяє визначити місце країни порівняно із іншими країнами регіону та світу та визначити, наскільки ефективно соціальна сфера використовує економічні ресурси для поліпшення якості життя населення.

Базою проведення даного напрямку аналізу є інформація Державної служби статистики, Світового банку, національні статистичні служби інших країн.

3) Аналіз доступності освіти та медицини. У цьому напрямку доцільно розглядати розвиток відповідних інфраструктур в частині доступності відповідних послуг. Якість послуг медичного характеру доцільно аналізувати за рівнем смертності у розрізі причин та тривалістю життя. Аналіз системи охорони здоров'я включає оцінку рівня забезпеченості лікарськими засобами та медичним персоналом. Для освітніх послуг якісним індикатором може слугувати аналіз результатів ЗНО по рокам, що вказує на якість оволодіння здобувачами освіти відповідних програм.

Базою проведення даного напрямку аналізу стає інформація Державної служби статистики, Міністерству освіти та науки, Міністерства охорони здоров'я тощо.

4) Аналіз зайнятості та ринку праці. Цей напрям аналізу включає аналіз рівня безробіття та зайнятості. Аналіз зайнятості та ринку праці в частині аналізу соціальної сфери включає ретельний огляд рівня безробіття, зайнятості та здатності ринку праці задовольняти потреби населення. У цьому напрямку доцільно аналізувати структуру безробіття, щоб розуміти специфічні проблеми на ринку праці, що потребують уваги соціальних програм та ініціатив. Крім цього регіональна структура безробіття надає цінний масив інформації щодо перекосів розвитку певних регіонів та дозволяє ідентифікувати економічно менш розвинені області та розробляти спрямовані програми соціальної допомоги населенню таких регіонів.

Базою проведення даного напрямку аналізу є інформація Державної служби статистики, Міністерству соціальної політики та Державного центру зайнятості.

5) Оцінка соціальної інклюзії. Даний напрямок спрямований та виявлення та оцінку задоволеності вирішення проблем захисту вразливих груп населення, таких як інваліди, діти, люди похилого віку, ВПО, тимчасові біженці тощо.

Базою проведення даного напрямку аналізу є інформація Державної служби статистики та Міністерству соціальної політики.

6) Аналіз соціокультурного розвитку як частини соціального життя громадян. У цьому напрямку доцільно аналізувати розвиток інфраструктури та обсяги фінансування відповідних програм, включаючи підтримку та розвиток культури, мистецтва, спорту.

Базою проведення даного напрямку аналізу є інформація Державної служби статистики, звіти Міністерства соціальної політики, Міністерства молоді та спорту, Міністерства культури та інформаційної політики.

Висновки. Отже, розвиток соціальної сфери України потребує ґрунтовного та комплексного аналізу. Це дозволить вчасно виявляти та реагувати на відповідні тенденції. Швидко змінні умови та непередбачуваний характер воєнних дій не дозволяють виконувати оцінку із довгостроковими перспективами розвитку. Натомість актуальним стає поглиблений аналіз поточних проблем, порівняння із рівнем до впровадження воєнного стану та вчасна і відповідна реакція із залученням міжнародної спільноти. А для цього необхідний ретельний та комплексний аналіз пріоритетних чинників розвитку соціальної сфери, таких як зміни рівня життя населення; аналіз ВВП та його рівень на душу населення; аналіз доступності освіти та медицини;

аналіз зайнятості та ринку праці; оцінка соціальної інклюзії, аналіз соціокультурного розвитку як частини соціального життя громадян та ін.

Для загального аналізу виділених напрямів доцільно розмежовувати динаміку до 2022 року та після широкомасштабного вторгнення задля виокремлення специфічних тенденцій, зумовлених впливом війни. І загалом проведений комплексний аналіз за вказаними напрямками дозволить отримати повну картину стану розвитку соціальної сфери, що, у свою чергу, дозволить виявити проблемні зони та вузькі місця та визначити пріоритети для наступних розробок соціальної політики для вирішення найбільш нагальних та невідкладних питань.

Список використаних джерел:

1. Лібанова Е.М. Перспективи трансформації соціальної сфери України. *Демографія та соціальна економіка*. 2004. № 1–2. С. 45–51. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/11841/05-Libanova.pdf?sequence=1> (дата звернення: 31.01.2024).
2. Lopushniak, H., Verkhovod, I., Oleksenko, R., & Vonberg, T. (2023). Evaluación de la reforma del sistema de protección social en el contexto de la consecución de los Objetivos de Desarrollo Sostenible. *Interacción y Perspectiva. Revista de Trabajo Social*. Vol. 14. No 1. P. 26–42. URL: <https://produccioncientificaluz.org/index.php/interaccion/article/view/40836> (дата звернення: 31.01.2024).
3. Halyna Lopushniak, Iryna Verkhovod, Roman Oleksenko, Tetiana Vonberg, Khrystyna Stoliaruk, Hanna Smaliichuk. (2023). Structural and Functional Model of the Social Sphere: Methodological Approaches and Legal Farmerwork. *Review of Economics and Finance*. 2023. Vol. 21, No. 1. P. 2003–2010. URL: <https://refpress.org/ref-vol21-a215/> (дата звернення: 31.01.2024).
4. Ситар Л.Й., Скриньковський Р.М. Сучасний стан та перспективи розвитку соціальної сфери України. *Ефективна економіка*. 2015. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3954> (дата звернення: 31.01.2024).
5. Кравчук О.І., Варіс І.О., Рябоконт І. О. Соціальні ризики ринку праці під час війни в Україні. *Інфраструктура ринку*. 2022. № 68. С. 199–207. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2022/68_2022/37.pdf. (дата звернення: 31.01.2024).
6. Державна служба статистики (2023). Індекси споживчих цін у 1993-2023 роках (до відповідного періоду попереднього року). URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/ct/isc_rik/isc1993-2020vprg.xls (дата звернення: 31.01.2024).
7. Державна служба статистики (2023а). Середньомісячна заробітна плата штатних працівників за видами економічної діяльності у 2010-2022 роках. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/gdn/szpsph/szpsph_ed_rik.xlsx (дата звернення: 31.01.2024).
8. Державна служба статистики (2023б). Середньомісячна заробітна плата за видами економічної діяльності за квартал у 2023 році. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/gdn/snzs/snzs_ek/smzs_ek_23_ue.xlsx (дата звернення: 31.01.2024).
9. Жирій К. (2024). Як зросли пенсії українців у 2023 році: дані Пенсійного фонду. УНІАН. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/pensiji-v-ukrajini-yak-zrosli-pensiji-ukrajinciv-u-2023-goci-pfu-12507387.html> (дата звернення: 31.01.2024).
10. Міністерство соціальної політики (2022). Основні показники рівня життя населення за січень 2022 року. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/21560.html> (дата звернення: 31.01.2024).
11. Мінфін (2023). Мінімальна зарплата в Україні. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/min/> (дата звернення: 31.01.2024).
12. Слово і діло (2024). Зростання пенсій та прожиткового мінімуму, другий етап земельної реформи: головні зміни у 2024 році. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2024/01/03/infografika/suspilstvo/zrostannya-pensij-ta-prozhytkovoho-minimumu-druhuj-etap-zemelnoyi-reformy-holovni-zminy-2024-rocz> (дата звернення: 31.01.2024).
13. Кальницька М.А. Теоретичні підходи до визначення соціальної сфери та особливості її функціонування в Україні. *Економіка та суспільство*. 2017. № 10. С. 529–534. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/10_ukr/91.pdf (дата звернення: 31.01.2024).

References:

1. Libanova E.M. (2004). Perspektivy transformatsiyi sotsialnoyi sfery Ukrainy. *Demografiya ta sotsialna ekonomika*. № 1–2. P. 45–51. Available at: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/11841/05-Libanova.pdf?sequence=1> (accessed 31 January 2024). (in Ukrainian)
2. Lopushniak, H., Verkhovod, I., Oleksenko, R., & Vonberg, T. (2023). Evaluación de la reforma del sistema de protección social en el contexto de la consecución de los Objetivos de Desarrollo Sostenible. *Interacción y Perspectiva. Revista de Trabajo Social*. Vol. 14. No 1. P. 26–42. Available at: <https://produccioncientificaluz.org/index.php/interaccion/article/view/40836> (accessed 31 January 2024).
3. Halyna Lopushniak, Iryna Verkhovod, Roman Oleksenko, Tetiana Vonberg, Khrystyna Stoliaruk, Hanna Smaliichuk (2023). Structural and Functional Model of the Social Sphere: Methodological Approaches and Legal Farmerwork. *Review of Economics and Finance*. Vol. 21, No. 1. P. 2003–2010. Available at: <https://refpress.org/ref-vol21-a215/> (accessed 31 January 2024).
4. Sytar L.Y., Skrynkovskyy R.M. (2015). Suchasnyy stan ta perspektivy rozvytku sotsialnoyi sfery Ukrainy. *Efektivna ekonomika*. № 4. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3954> (accessed 31 January 2024). (in Ukrainian)
5. Kravchuk O.I., Varis I.O., Ryabokon I.O. (2022). Sotsialni ryzyky rynku pratsi pid chas viyny v Ukraini. *Infrastruktura rynku*. № 68. P. 199–207. Available at: http://www.market-infr.od.ua/journals/2022/68_2022/37.pdf (accessed 31 January 2024). (in Ukrainian)

6. Derzhavna sluzhba statystyky (2023). Indeksy spozhyvchykh tsin u 1993–2023 rokakh (do vidpovidnoho periodu poperednoho roku). Available at: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/ct/isc_rik/isc1993-2020vppr.xls (accessed 31 January 2024). (in Ukrainian)

7. Derzhavna sluzhba statystyky (2023a). Serednomisyachna zarobitna plata shtatnykh pratsivnykiv za vydamy ekonomichnoyi diyalnosti u 2010–2022 rokakh. Available at: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/gdn/szpshp/szpshp_ed_rik.xlsx (accessed 31 January 2024). (in Ukrainian)

8. Derzhavna sluzhba statystyky (2023b). Serednomisyachna zarobitna plata za vydamy ekonomichnoyi diyalnosti za kvartal u 2023 rotsi. Available at: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/gdn/snzp/snzp_ek/smzp_ek_23_ue.xlsx (accessed 31 January 2024). (in Ukrainian)

9. Zhyriy K. (2024). Yak zrosly pensiyi ukrajintsv u 2023 rotsi: dani Pensiynoho fondu. UNIAN. Available at: <https://www.unian.ua/economics/finance/pensiji-v-ukrajini-yak-zrosli-pensiji-ukrajinciv-u-2023-roci-pfu-12507387.html> (accessed 31 January 2024). (in Ukrainian)

10. Ministerstvo sotsialnoyi polityky (2022). Osnovni pokaznyky rivnya zhyttya naseleण्या za sichen 2022 roku. Available at: <https://www.msp.gov.ua/news/21560.html> (accessed 31 January 2024). (in Ukrainian)

11. Minfin (2023). Minimalna zarplata v Ukrayini. Available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/min/> (accessed 31 January 2024). (in Ukrainian)

12. Slovo i dilo (2024). Zrostannya pensiy ta prozhytkovoho minimumu, druhyy etap zemelnoyi reformy: holovni zminy u 2024 rotsi. Available at: <https://www.slovoidilo.ua/2024/01/03/infografika/suspilstvo/zrostannya-pensij-ta-prozhytkovoho-minimumu-druhyj-etap-zemelnoyi-reformy-holovni-zminy-2024-roczy> (accessed 31 January 2024). (in Ukrainian)

13. Kalnytska M.A. (2017). Teoretychni pidkhody do vyznachennya sotsialnoyi sfery ta osoblyvosti yiyi funktsionuvannya v Ukrayini. *Ekonomika ta suspilstvo*. № 10. P. 529–534. Available at: https://economyandsociety.in.ua/journals/10_ukr/91.pdf (accessed 31 January 2024). (in Ukrainian)